

A. TYTMONAS

Ž. O. DE LAMETRI IR JO FILOSOFIJA

Vertindami XVIII a. prancūzų materialistų mokyklos reikšmę ir vietą filosofinės minties istoriniame progrese, marksizmo pradininkai yra pažymėję, kad „gydytojas Lametri yra jos centras“¹. Bet istorijos kolizijos susiklostė taip, kad anksčiausiai XVIII a. į erškėčiuotą materializmo bei ateizmo kelią stojusio Ž. O. de Lametri vardas, gana vieningai reakcijos (o neretai ir bendraminčių) apdrabstytas šmeižto ir neapykantos purvu, buvo atiduotas užmiršimo dulkėms. Likimo ironija ta, kad, nepaisant aukšto marksizmo pradininkų įvertinimo, kovingoje materialisto ir ateisto „reabilitavimo“ laurai tenka ne marksizmo atstovams. Tai Ž. Aseza², laikęsis objektyvizmo pozicijų, savo metu plačiai pagarsėjęs materializmo priešas F. A. Langė³ ir vienas iš elektrofiziologijos pradininkų, triukšmingos šlovės agnostikas E. Diubua-Reimonas⁴. Tik 1918 m. į Ž. O. de Lametri atsigręžia marksistai: pasirodo lenkų komunisto S. Rudnianskio straipsniai „Prancūzų materializmo vieta filosofijos istorijoje“ ir „Nauji šaltiniai Lametri biografijai“⁵. 1925 m. Tarybų Sąjungoje išleidžiami Ž. O. Lametri rinktiniai raštai⁶, išspausdinami I. Voronicyno⁷ bei V. Seriožnikovo⁸ darbai. Bet tos knygos netruko virsti bibliografinė retenybe, o beveik per penkiasdešimt metų nieko daugiau nebepasirodė. Materializmo klasikas per tą laiką spėjo pasidaryti lyg ir kokia idealizmo monopolija. Nemaža jugoslavų autoriaus D. Nedeljkovičiaus monografija apie Ž. O. de Lametri⁹ padėties iš esmės neiš-

¹ Marksas K., Engelsas F. Šventoji šeima, arba kritinės kritikos kritika.— V., 1960.— P. 139.

² Assezat J. Introduction in „Singularités philosophiques“, Julien Offray de La Mettrie. L'homme machine.— Paris, 1865.— T. 2.

³ Ланге Ф. А. История материализма и критика его значения в настоящее время.— Киев, 1896.— Т. 1.

⁴ Du Bois Reymond E. Lamettrie.— Berlin, 1865.

⁵ Rudniański St. Z dziejów filozofii.— Warszawa, 1959.— S. 7—53; 53—73.

⁶ Ламетри. Избранные сочинения.— М/Л., 1925.

⁷ Вороницын И. П. Ла Метри.— Харьков, 1925.

⁸ Серезников В. К. Ламетри.— М., 1925.

⁹ Nedeljković D. Lametri.— Zagreb, 1961.

gelbsti — rimčiausia studija apie šį XVIII a. prancūzų materializmo bei ateizmo korifėjų kol kas vis dar tebeprisiklauso buržuazinio autoriaus plunksnai¹⁰. Situacija ėmė skaidrėti prieš žymiojo mąstytojo gimimo 270-ąsias metines. Jų išvakarėse pasirodė beveik visą Ž. O. de Lametri filosofinę kūrybą reprezentuojantis jo raštų rinkinys¹¹ ir V. Boguslavskio monografinio pobūdžio darbelis¹². Artėjant filosofo gimimo 274-osioms metinėms, specialaus dėmesio Ž. O. de Lametri susilaukė V. Kuznecovo¹³ ir Ch. Momdžiano¹⁴ darbuose. Tokioje situacijoje žymusis XVIII a. prancūzų materializmo ir ateizmo atstovas pirmą kartą į skaitytąją prabyla ir lietuviškai¹⁵. Ligi tol specialiai apie Ž. O. de Lametri lietuvių skaitytojui pasakojo viso labo viena brošiūrėlė¹⁶.

Žiuljenas Ofrė de Lametri gimė 1709 m. gruodžio 25 d. Bretanėje, nedideliame įtvirtintame Sen-Malo uostamiestyje, pasiturinčio pirklio šeimoje. Kaip ir daugelis to meto pagarsėjusių žmonių, savo mokslus jis pradėjo nuo teologijos, kurios vėliau taip aistringai neapkentė. Suprantama, tai veikiau ne paties pasirinkimas, o tėvo valia, kurią padiktavo sveikas klasinis trečiojo luomo atstovo instinktas — juk kito kelio išeiti į žmones šio luomo jaunuoliui tais laikais praktiškai ir nebuvo. Jaunasis pirklio sūnus apsuokraus tėvo įtaisomas nedidelio Kutanso miestuko koledže. Tėvas, patenkintas sūnaus pasiekimais moksluose, netrukus pasiuntė daug vilčių keliantį sūnų į Kano miestą pas jansenistus, kurie garsėjo savo gerais dėstytojais. Čia jaunuolis klausėsi retorikos kurso, lavino literatūrinį skonį, turtino kalbą, ieškodamas joje naujų spalvų ir stiliaus grakštumo, vėliau taip būdingo jo kūriniams. Perpratęs jansenistų pedagogines vingrybes, Ž. O. de Lametri savo žvilgsnį nukreipia į Paryžių. Ten vėl patenka pas jansenistus. Diu Plesi koledže susižavėjęs studijuoja logiką, bet, didžiai savo mokytojų širdgėlai, jansenistų taip ir netapo. Dar šiame koledže besimokydamas, jis vis labiau ima nusigręžti nuo savo autoritetingųjų mokytojų. Kaip ir daugelis kitų to meto protų, Ž. O. de Lametri negalėjo nepamatyti, kad tiek kanoninės katalikybės prašmatnume, tiek ir bukinančiame jos priešininkų jansenistų asketizme bei kuklume glūdėjo ta pati tamsa. Neilgai trukus perėina į seną, vos ne prieš puspenkto šimtmečio įkurtą d'Arkuro koledžą. Ir čia būsimo kovingojo materialisto ir ateisto mokslinimui bei auklėjimui vadovauja jansenistai. Šiame pagarsėjusiame koledže jaunasis jansenistų numylėtinis, be gailėsčio palikęs teologijos sritį, visa jėga įninka į fiziką. Didžio patyrimo išprusinti jaunų sielų gaudytojai, jansenistai,

¹⁰ Poritzky J. F. Julien Offray de Lamettrie. Sein Leben und seine Werke.— Berlin, 1900.

¹¹ Ламетри. Сочинения.— М., 1976.

¹² Богуславский В. И. Ламетри.— М., 1977.

¹³ Кузнецов В. Н. Французский материализм XVIII века.— М., 1981.

¹⁴ Момдзян Х. Н. Французское Просвещение XVIII века: Очерки.— М., 1983.— С. 152—173.

¹⁵ Ламетри Ж. О. Du traktatai.— V., 1981.

¹⁶ Tytmonas A. Lametri.— Kaunas, 1971.

su tuo sutiko. Juo labiau kad jų talentingasis auklėtinis greitai čia pasiekė stebėtinų laimėjimų. Sutiko, nes talentais švaistytis kvaila, o jansenistai buvo išmintingi. Šiuo laikotarpiu Ž. O. de Lametri gyvenime lemtingą vaidmenį suvaidina pažintis (netrukus peraugusi į draugystę) su gimtojo Sen-Malo miesto gydytoju Fransua Žozefu Hiuno. Apsisvietusio tėvynainio ir prityrusio gydytojo įtaka buvo tokia didelė, kad jo jaunasis globotinis visiškai atsidavė medicinai. Dvi žiemas Ž. O. de Lametri stropiai studijavo anatomiją ir 1728 m. Reimse gavo gydytojo skrybėlę. Ką tik išgijęs mediko profesiją, devyniolikmetis jaunuolis grįžo į gimtąjį Sen-Malo ir čia, artimai bendraudamas su F. Ž. Hiuno, pasisėmė vertingo praktinio patyrimo. 1733 m. Ž. O. Lametri, savo vyresniojo kolegos patarimu, patraukė į to meto Europos gydytojų Meką — Leideno miestą, kur ryškiai spindėjo „visos Europos mokytojo“ Hermano Burhavės (1668—1738) žvaigždė. Leideno universitetas tada atstovavo viskam, kas to meto medicinoje buvo gyvybingiausia ir pažangiausia, o H. Burhavė, nors ir ne toks originalus kaip jo laimingesni pirmtakai, buvo neprilygstamas pedagogas ir enciklopedinio išsilavinimo žmogus, iš esmės gynęs materializmo pozicijas. Grįžęs į gimtąjį miestą, Ž. O. de Lametri buvo jau nebe tas praktikuojantis provincijos gydytojas, kurį anksčiau pažinojo uostamiesčio gyventojai, o pažangiausių medicinos idėjų propaguotojas. Jis išvertė į prancūzų kalbą keletą H. Burhavės veikalų ir pats parašė kelis traktatus, iš kurių ypač pažymėtinas „Didysis komentaras“ H. Burhavės knygai apie fiziologiją. Pagrindinių H. Burhavės bendrosios patologijos, farmakologijos ir chemijos veikalų išvertimas, taip pat originalus tų veikalų komentavimas buvo reikšmingas įvykis to meto prancūzų medicinoje. Gaivinancios tų veikalų idėjos labai teigiamai paveikė daugelį prancūzų gydytojų ir mąstytojų, bet kartu sukėlė ir tradicijos kiaute užsisklendusių oficialiosios medicinos vadovų įnirtį. Vaisingą darbą Sen-Malo mieste 1742 m. nutraukė jo draugo ir mokytojo F. Ž. Hiuno mirtis. Išlavintam ir veiklos ištroškusiam Ž. O. de Lametri protui gimtajame mieste jau ir taip buvo ankšta — netrukus jis atsidūrė Paryžiuje. Draugų rekomendacija atvėrė jam kelią į hercogo de Gramono gvardijos pulko gydytojo postą. Toks staigus Ž. O. de Lametri iškilimas sukėlė pavydą ar net neapykantą atvykėliui iš provincijos, juo labiau kad tokiai garbingai ir pelningai vietai nebuvo abejingų ir Paryžiaus Medicinos fakultete. Tačiau hercogas buvo palankus gabiam išsimokslinusiame atvykėliui, todėl pavyduoliai turėjo slėpti savo neapykantos geluonį. Greitai gvardijos pulko gydytojas pelnė šaunuolio šlovę kautynėse prie Detingeno, Friburo apguloje ir mūšyje prie Fontenua. Mūšis prie Fontenua (1745 m.) turėjo Ž. O. de Lametri gyvenimui lemtingų padarinių: anglų patrankos sviedinys nutraukė hercogo de Gramono gyvybę. Dabar reakcionieriai iš Medicinos fakulteto ir kandžių gydytojo pamfletų išerzinti dvasininkai galėjo atkeršyti — novatoriškai nusiteikęs gydytojas buvo priverstas palikti pulką.

Draugų ir jam palankių gydytojų pastangomis buvusiam gvardijos pulko gydytojui buvo patikėta prancūzų karo ligoninių Lilyje, Gente, Briuselyje, Antverpene ir Vormse vyriausiojo priežiūra. Čia dirbdamas, Ž. O. de Lametri įsiveržia į patį to meto idėjinių grumtynių sūkurį, kuriame ir įvyksta tiek filosofijai, tiek ir pačios medicinos raidai reikšminga metamorfozė — *gydytojas*, remdamasis pažangiausiu medicinos patyrimu ir jos tiesioginių reikmių stimuliuojamas, virsta *filosofu*. 1745 m. dienos šviesą išvysta pirmasis filosofinis jo traktatas „Gamtinė sielos istorija“, kuriame iš nuosekliai materialistinių pozicijų buvo gvildinama psichikos priklausymo nuo kūno būsenos problema, turinti tiesioginį sąlytį su pačiais religijos pamatais. Pasirodžius šiam veikalui, bene pirmasis aliarmo signalą davė hercogo de Gramono pulko kapelionas. Bet reakcija apsidžiaugė per anksti, nes Ž. O. de Lametri ir nemanė pasiduoti. Vienas po kito pasirodė jo pamfletai, kuriuose daugiausia teko tamsybininkams medicinoje. Bet aiškiai pajuto grėsmę ir tamsybininkai sutanoje. Įsiliepsnojusioje polemikoje susivienijusi reakcija griebėsi lemiamo „argumento“ — 1746 m. liepos 9 d. Paryžiaus parlamento nutarimu visi Ž. O. de Lametri kūriniai buvo budelio ranka sudraskyti ir sudeginti. Nelaukdamas, kol atsidurs už groty, Ž. O. de Lametri pasitraukia į Genta, bet persekiojanti ranka siekė ir čia. Klajūno žvilgsnis nukrypssta į jam taip brangų Leidoną. Atrodytų, kad laisvamaniškoje Olandijoje, kur būdavo spausdinamos vėliau Prancūzijoje deginamos knygos, Ž. O. de Lametri rado ramų uostą, kuriame galės pailsėti ir nekliudomas dirbti literatūrinį darbą. Bet ir persekiojamas, Ž. O. de Lametri nė kiek nepakeitė savo įsitikinimų. Netgi atvirkščiai — jis visiškai atsisakė atsargių formuluočių, nutylėjimų, žaidimo nematerialistine terminologija. Geriausias to įrodymas — jo „Žmogus-mašina“, labiausiai pagarsėjęs XVIII a. pirmosios pusės materializmo ir ateizmo traktatas. Dabar prieš jį sukilo visų konfesijų tamsybininkai ne tik Prancūzijoje, bet ir kitose šalyse. Susidarė situacija, kad laisvamanis Ž. O. de Lametri nerado vietos net laisvamaniškoje Olandijoje. Vėl paradoksas: išvytam iš laisvosios Olandijos kovingajam materialistui ir ateistui prieglobstį suteikė prūsų despotas. Prūsijos mokslų akademijos prezidento Pjero Luji Moro de Mopertiui tarpininkavimu Ž. O. de Lametri Frydricho II pakviečiamas į Prūsiją, kur jis atvyko 1748 m. vasario 7 d., o 1751 m. lapkričio 11 d., apsinuodijęs sugedusiu maistu, netikėtai miršta, nesulaukęs nė 42 metų.

Ž. O. de Lametri filosofijos dirvose neilgai tetruko — vos 6 metus. Šį trumpą, bet intensyvų gydytojo ir filosofo gyvenimo ir kūrybos laikotarpį atveria traktatas „Gamtinė sielos istorija“ (nenustatyta, kada parašytas „Trumpas sistemos išdėstymas, kad būtų lengviau suprasti traktatą apie sielą“). 1747 m. dienos šviesą išvysta svarbiausias jo darbas „Žmogus-mašina“. Ypač produktyvus buvo filosofo kūrybinės biografijos finalas — per trejus metus, praleistus Prūsijoje, sukurti veikalai „Žmogus-augalas“ (1748 m.), „Antiseneka, arba Samprotavimas apie laimę“

(1748 m.), „Esė apie nuomonių reiškimo laisvę“ (1748 m.), „Laiškas mano protui, arba Išjuoktasis anonimas“ (1748 m.), „Epikūro sistema“ (1750 m.), „Gyvuliai — daugiau negu mašina“ (1750 m.), „Išankstiniai samprotavimai“ (1751 m.), „Traktatas apie astmą“ ir „Atmintinė apie dizenteriją“, žymiai išplėstas pagarsėjęs pamfletas „Penelopės darbai, arba Makiavelis medicinoje“, pasirodė satyra „Mažytis žmogus su ilga uodega“.

Ž. O. de Lametri filosofiniame palikime paskutinis taškas padėtas dar iki prabylant XVIII a. prancūzų materializmo sunkiajai artilerijai — garsiajai daugiatomei „Enciklopedijai“, kurios pirmas tomas pasirodė jo mirties metais. Taigi Ž. O. de Lametri pasitraukė iš gyvųjų, taip ir nepajutęs, kad „tuo būdu materializmas kokia nors forma — kaip atviras materializmas ar kaip ateizmas — Prancūzijoje pasidarė viso apsišvietusio jaunimo pasaulėžiūra“¹⁷. Tos aplinkybės, pažėnklinusios Ž. O. de Lametri gyvenimo kelią tragizmo žyme, reikia neišleisti iš akių aptariant jo veiklą materializmo ir ateizmo baruose. Ž. O. de Lametri vieta šios minties raidoje gana griežtai apibrėžta, tik nereikėtų užmiršti, kad nors klasikinė mechanika kuo reikšmingiausiai paveikė mąstymo būdą ano meto filosofijoje, bet klasikinio materializmo gamtamokslinė bazė iš esmės yra už klasikinės mechanikos ribų. Tai ir akcentuoja „Šventojoje šeimoje“ marksizmo pradininkai: „*Mechanistinis* prancūzų materializmas prisijungė prie *Dekarto fizikos* priešingai jo metafizikai. Jo mokiniai buvo iš profesijos *antimetafizikai*, būtent — *fizikai*. *Gydytojas Lerua* padaro pradžia šiai mokyklai, gydytojo *Kabaniso* asmenyje ji pasiekia savo kulminacinį tašką, gydytojas *Lametri* yra jos centras“¹⁸. Nesunku pastebėti, kad R. Dekarto mokiniai gali būti laikomi fizikais veikiau dėl to, jog R. Dekarto fizika jiems buvo pradinis taškas, o ne todėl, kad šie gydytojai būtų dirbę fizikos srityje.

Ž. O. de Lametri traktatas „Gamtinė sielos istorija“ padėjo svarbiausioms to meto medicinos ir biologijos mokslų tiesoms prasiskverbti į materialistinę filosofiją. Naujomis idėjomis praturtinta šių mokslų mintis plačiai išsiliejo į Šviečiamąjį amžiaus ideologines grumtynes. Tad Ž. O. de Lametri yra Švietimo epochos materializmo pionierius. Jam pirmajam kliuvo ir reakcijos smūgiai, kurie buvo tuo skaudesni, kad sunkų pradinį šio kelio etapą istorija jam lėmė eiti vienam. Ryškiausiai Ž. O. de Lametri filosofinė pozicija ir jo filosofijos pobūdis atsiskleidžia traktate „Žmogus-mašina“, kuris organiškai išplaukė iš ligtolinės filosofinės minties raidos konteksto.

Visa filosofijos raida Naujaisiais amžiais iškėlė naują problemą — gamtos mokslai turi aiškinti ir patį žmogų. Atskleisti žmoguje viešpatuojančius gamtos dėsnius tapo vienu iš svarbiausių to meto mokslo ir filosofijos uždavinių. Todėl tiek Ž. O. de Lametri įsitikinimas, kad žmogų galima paaiškinti gamtos dėsniniais, tiek ir jo mėginimas at-

¹⁷ *Engelsas F.* Socializmo išsivystymas iš utopijos į mokslą // *Marksas K., Engelsas F.* Rinktiniai raštai dviem tomis.— V., 1950.— T. 1.— P. 93.

¹⁸ *Marksas K., Engelsas F.* Šventoji šeima.— P. 139.

skleisti žmogui būdingą „mechaniką“ nebuvo filosofo užgaida: laikas išskėlė uždavinį ir sukūrė prielaidas jam spręsti. Ž. O. de Lametri ėmėsi jo su pavyzdžio neturiniu nuodugnumu ir drąsa. Sugretinęs įvairiausius gamtamokslinio pobūdžio duomenis ir aiškinimus, jis žengia svarbų žingsnį pirmyn — R. Dekarto mintį, kad gyvulys yra mašina, nuosekliai pratęsia iki žmogaus aiškinimo: „Tačiau jeigu visi sielos sugebėjimai taip priklauso nuo ypatingos smegenų ir visos kūno sandaros, kad iš esmės yra ne kas kita, kaip tos sandaros rezultatas, tai žmogų galime laikyti gana apsišvietusia mašina!“¹⁹ Žmogaus problemą Ž. O. de Lametri neretai formuluoja kaip sielos problemą. Bet jis ne tiek kūrė naują sielos supratimą, kiek griovė senąjį, tradicinį. Galima net sakyti, kad sielos problema tiesiogine žodžio prasme jam iš viso neegzistavo. Jis skeptiškai žiūrėjo į patį terminą „siela“, nes, jo supratimu, nėra sielos be kūno, o kūno be sielos, ir tas, kas išgalvoja kažkokią sielos esmę, iš tikrųjų kuria negyvą abstrakciją. Todėl Ž. O. de Lametri sielos sąvoką neretai sumaterialina (siela — organizmo dalis, kuri mąsto ir pan.). Bet būtų neteisinga manyti, kad dvasinius procesus jis laikė materijos atmaina. Filosofui buvo svarbu pabrėžti, kad dvasinius procesus lemia materialūs: pojūčiai, mąstymas ir pan. yra tam tikru būdu organizuotos materijos savybė, to organizavimo rezultatas. Noras bet kuria kaina sugriauti religinį-idealistinį dvasinių procesų aiškinimą, akcentuojant materialią tų procesų prigimtį, neretai vedė prie to, kad Ž. O. de Lametri ne visada griežtai skirdavo dvasinių procesų materialų substratą nuo pačių dvasinių procesų. Vėlesniais laikais tai griežtai atskyrė kiti filosofai materialistai.

Negalima kaltinti Ž. O. de Lametri, kad jis supaprastinęs žmogaus problemą, o tuo labiau prikabinti jam vulgariojo materialisto etiketės, kaip kartais mūsų dienomis daroma. Kaip pagrįstai yra atkreipęs dėmesį A. Zaskėvičius, „mūsų filosofinėje literatūroje, kurioje praktiškai dar nėra išsamų darbų apie Ž. O. de Lametri, daug kalbama apie mechanistinį šio filosofo sukurtos žmogaus koncepcijos pobūdį. Tai, žinoma, nėra klaida, nors tą mechanistiškumą praverstų ir kruopščiau patyrinti. Bet čia keistoką įspūdį daro tai, kad, akcentuojant šios koncepcijos mechanistinį pobūdį, neretai prarandamas istoriškumo jausmas. Todėl vos neužmirštama, kad Lametri koncepcija sudaro XVIII amžiaus prancūzų materializmo sukurtos žmogaus filosofinio paveikslo pagrindą ir kad apskritai tai buvo principinis žingsnis į ateitį. Ž. O. de Lametri pirmasis be jokių išlygų pasitelkė savo meto gamtos mokslą žmogaus problemai aiškinti. Šis principinis materialistinės filosofinės minties pasiekimas euristiniu požiūriu ir šiandien neprarado savo reikšmės žmogaus problemos aiškinimo būdų arsenale“²⁰. Juo labiau kad bet kurio

¹⁹ Lametri Ž. O. Du traktatai.— P. 68.

²⁰ Zaskėvičius A. Apie kai kuriuos momentus, nušviečiant Lametri žmogaus koncepciją // Mokslinės konferencijos, skirtos TSRS 50-mečiui, pranešimų tezės.— Šiauliai, 1972.— P. 8—9.

mąstytojo indėlis matuotinas ne tuo, ko jis nepadarė, palyginti su dabartimi, o tuo, ką padarė, palyginti su savo pirmtakais. Taigi svarbiausias momentas filosofo kūryboje — žmogaus koncepcija, ypač gamtamokslinis šios koncepcijos pagrindimas, kuris ryškiai atspindėjo pažangiausias to meto mokslo ir ideologijos pozicijas. Nei dialektiška D. Didro mintis, nei sistematiškas P. A. Holbacho nuodugnumas šioje srityje nesukūrė nieko iš esmės naujo. Ž. O. de Lametri sukurto žmogaus koncepcijos humanistinis bei ateistinis kryptingumas, puikiai argumentuotas ir daugialapsniškai plėtotas visoje filosofo kūryboje, yra nauja pakopa kylančios buržuazijos filosofinės minties raidoje, minties, kuri per L. Fojerbacho filosofinį mokymą vaisingai paveikė marksistinės filosofijos formavimąsi.

Materialistiškai pasaulis buvo aiškinamas jau Žano Meljė (1664—1729) „Testamente“²¹, bet didžiausią poveikį amžininkams materialistinė tradicija padarė per Ž. O. de Lametri filosofinę kūrybą, kuria jis iš Ž. Meljė rankų iškritusią estafetę drąsiai pakėlė, šešiolikai metų praėjus po žymiojo materialisto ir utopinio komunisto mirties. „Prancūzų buržuazija R. Dekarto laikais dar nebuvo pasiekusi politinės savimovės, anglų buržuazija Dž. Loko laikais jau buvo viešpataujanti jėga, pasiryžusi taikytis su religija ir misticismu, o XVIII amžiaus ketvirtame dešimtmetyje, kada rašė Ž. O. de Lametri, feodalinės visuomenės socialiniai prieštaravimai buvo jau pasiekę tokį ūšą, kuris vertė buržuazinius vidurinius sluoksnius žiūrėti į tikrovę be iliuzijų. Ž. O. de Lametri padarė materialistines išvadas tiek iš R. Dekarto, tiek iš Dž. Loko ir šia prasme yra tiesioginis D. Didro, K. A. Helvecijaus ir P. A. Holbacho materialistų kartos pirmtakas“²². Jis pirmasis Prancūzijoje R. Dekarto ir anglų filosofijos pagrindinius postulatus pavertė uždara materialistine sistema. Kitas dalykas, kad apie Ž. O. de Lametri susidarė ilgai trukęs tylėjimo sąmokslas, kurio šešėlyje tarpo net ir vešlūs jo idėjų plagijavimo žiedai. Tačiau faktas lieka faktu, kad „XVIII a. tarp prancūzų nebuvo nė vieno bent kiek žymesnio gamtotyrininko ar filosofo, kuris nebūtų patyręs Ž. O. de Lametri poveikio. Netgi Volteras, tas pats Volteris, kuris tyčiojosi iš Ž. O. de Lametri ir prozoje, ir eilėse, pasidarė radikalesnis po drąsaus Ž. O. de Lametri žingsnio“²³. Ž. O. de Lametri idėjos vienaip ar kitaip paveikė vokiečių filosofą-švietėją J. G. Herderį, gamtotyrininką, filosofą ir revoliucinio judėjimo veikėją G. A. Forsterį, žymųjį poetą F. Šilerį, kai jis kūrė „Traktatą apie ryšį tarp žmogaus gyvuliškos ir dvasinės prigimties“, ir kt.

Suprantama, Ž. O. de Lametri filosofinis palikimas — ne be silpnybių. Biologizacijos stiprokai paženklintas požiūris į žmogų, ryškus individualistinis žmogaus ir jo tikslų aiškinimas, žmogų supančios aplin-

²¹ Žr.: *Tytmonas A. Žanas Meljė.*— Kaunas, 1967.

²² *Naumann M.* Holbach und das Materialismusproblem in der französischen Aufklärung // *Grundpositionen der französischen Aufklärung.*— Berlin, 1955.— S. 110.

²³ *Серезников В. К. Ламетри.*— С. 104.

kos socialinio pertvarkymo būtinumo nesupratimas — tai tie ribotumai, kurių negalėjo išvengti visa buržuazinė filosofija. Tačiau negalima užmiršti, kad Ž. O. de Lametri — vienas iš pionierių tos buržuazinės filosofijos, kuri išvedė teorinę mintį į tokias erdves ir aukštumas, kurios buvo neįveikiamos feodalinių klasių pasaulėžiūrai ir pasaulėjautai. Tos filosofijos išugdytas žmogus gyvenimo tikslu laiko malonumą, bet malonumas ir paviršutiniškas gyvenimas jam toli gražu ne sinonimai. Be to, malonumas jam skurdus ir bespalvis, jeigu jis pasiekiamas kitų — artimųjų, draugų, tėvynės — sąskaita. Tas žmogus nustojo savo laimės ieškoti dangaus regimybėje ir nukreipė savo žvilgsnį į realią žemę. Jis nesiruošia būti pasyviu keleiviu joje, o labiausiai siekia atskleisti didžiausias jos paslaptis, nes nežinojimas aklas, o aklas malonumas jam — ne malonumas. Pasikliovęs savo jėgomis, žinojimo liepsna nušvietęs tų jėgų didybę ir ribas, tas žmogus be baimės žiūri į gyvenimą, o drąsa gyvenimo atžvilgiu ugdo ir drąsų požiūrį į mirtį. Taip savo ideologo akimis į gyvenimą žiūrėjo jauna, kylanti buržuazijos klasė, kurios gyvenimo pozicijos teorinių pagrindų formavime negalima nematyti Ž. O. de Lametri filosofinės kūrybos vaisingo indėlio. Šiandien akivaizdžiausiai regime, kaip ši blaivų žvilgsnį deformavo klasės senatvė. Todėl nenuostabu, kad karštanti buržuazijos klasė nusigręžė nuo savo jaunystės trubadūro. O jeigu jos blėstančioje istorinėje atmintyje kartais ir išnyra jo siluetas, tai jinai regi jį tik pro falsifikacijos ar net šmeižto prizmę. Tai dar kartą patvirtina, kad gydytojas ir filosofas Žiuljenas Ofrè de Lametri pasiaukodamas ir drąsiai darbavosi progresyvios filosofinės tradicijos vagoje. Todėl jo idėjas kaip estafetę ir negalėjo perimti socialinės jėgos, kurios žiūri į ateitį. Tokia jėga yra darbininkų klasė.